

У газеті «Дзеркало тижня» № 47 від 12 грудня 2014 р. надруковано статтю доктора технічних наук В. Мойсеєнка щодо переорієнтації наукової сфери України виключно на рейки так званої корисної для держави діяльності. Реплікою на цю публікацію відгукнувся академік НАН України В. Локтєв.

В. Локтєв, академік НАН України, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України:

«...Вже перший абзац статті, який стосується (названої автором кастовою) структури Академії, начебто видуманої Сталіним, є неправдивим. По-перше, прийнята Сталіним практично без змін «будова» Академії наук була запропонована великим, чому, сподіваюсь, В. Мойсеєнко не заперечуватиме, Володимиром Івановичем Вернадським, який, в свою чергу, її, певною мірою, скопіював з Петербурзької академії. Далі ця система деталізувалася, але та чи інша структура відповідає всім науковим установам, а також університетам, де асистенти, викладачі, доценти та професура теж складають, якщо хоче автор, касти. І до них по мірі вибудовування своїх життєвих кар'єрних траєкторій прагнуть потрапити ті чи інші особи, що не дивно. Врешті, той же В. Мойсеєнко наводить свій «кастовий» ступінь, а отже чомусь від нього не відмовляється.

Далі після відносно правильного твердження щодо оплати праці за званнями, йде таке: в нашій незалежній країні не зменшилось число кандидатів і докторів порівняно з союзним періодом. Не маю даних щодо точного числа «оступіненних», але Україна зараз займає одне з останніх місць в Європі за числом вчених на кожну 1000 жителів, що багатьма науковцями розцінюється як велика небезпека. Число ж членів академій і самих академій дещо зросло, тому що Україна стала вільною і тепер сама вирішує, а не чекає дозволу ЦК КПРС/КПУ, скільки мати академій.

А далі йде вже зовсім непристойний пасаж, що зараз «енергія переважної більшості вчених направлена... на прорив до вищої касти». Такий висновок я б ще зміг зрозуміти, якби автор зізнався, що сам займався дурницями, нічого путнього не створив, хоча дипломи кандидата і доктора отримати спромігся, про що жалкує і тим самим вважає їх заробленими нечесно. Якщо ж такого зізнання нема, то яким чином пересічний читач може повірити у щирість автора? Чи він вважає, що вчені, яких він має на увазі як спільноту, саме такі – недостойні своїх звань, а він один відповідає вищим критеріям? І чи він може довести, що якщо б, як стверджується, українська наука фінансувалася, як радянська, то толку б все одно не було? Загальні звинувачення нікого не хвилюють, і якщо докази не наведені, то гріш ціна таким «теоремам». Давати ж оцінку, скільки було справжніх вчених серед

всіх інших, просто безглуздо – і д. т. н., якщо він відповідає необхідному рівню, мав би про це знати – бо в будь-якій численній спільноті з великою точністю виконується нормальний розподіл за здібностями та продуктивністю творчих осіб і треба лише добиватися, щоб він, тобто цей розподіл, був широким, коли середньому рівню відповідає якомога більше фахівців. Чим їх більше, тим більше конкуренція і тим більше ймовірність отримати від них щось нове. Так, у військовій сфері треба було щось розробити, але працювали тисячі фізиків, математиків, механіків, техніків, які забезпечували наявний і чималий інженерно-технічний персонал фундаментальними знаннями. Видно, пан В. Мойсеєнко погано знає, як створювалася сучасна зброя і в Америці, і в СРСР, де працювали багатотисячні колективи, а широкому загалу відомі лише одиничні імена – як правило, легендарних керівників. Проте без невідомих для більшості громадян виконавців – між іншим, часто-густо прекрасних спеціалістів, теж докторів і кандидатів, яким при цьому сплачувалося і за звання, – так звані «справжні вчені» нову техніку б, чим так переймається автор, не зробили.

Абсолютно невігласними визнаю наступні слова В. Мойсеєнка, що кандидатів в член-кори та академіки відбирало КДБ і ЦК, які є безсоромною брехнею, принаймні стосовно природознавців. Ці впливові організації дійсно могли призупинити або значно ускладнити обрання будь-кого, але представлення і персональний відбір здійснювався фахівцями з вищої касти – членами академії, які у своїй більшості відповідали найвищому статусу. Більше того, саме академіки часом протистояли свавіллям влади, захищаючи своїх колег. Ще одне просте спростовуюче запитання: хіба не з академічних лав вийшли всі Нобелівські лауреати та й інші видатні радянські вчені? Україна своїх лауреатів не має, але здебільшого це відображає загальний стан науки в державі та недостатню повагу до неї у світі, а не самих вчених, серед яких, безумовно, є видатні постаті. Їх, мабуть, не так багато, як хотілося б, але хіба вони винні, що держава в особах своїх можновладців, президентів і прем'єрів включно, практично не опікується науковою сферою, а різні автори «ДТ» підтримують їх в цьому, пропонуючи через укази і закони звести ВСЮ науку до корисного виробництва. Подібні антинаукові пропозиції далеко не перші, з ними нормальні вчені борються, а от влада поки що «думає».

І, нарешті, не можу не відреагувати на явно провокаційну і, здається, розраховану на непосвяченого читача (де ж тоді редактура «ДТ?»), інтерпретацію автора такого явища, як «brain drain», яке він пов'язує з небажанням творчих особистостей працювати в умовах, які залишилися з радянських часів. Як раз парадокс у тому, що все навпаки, і якщо б умови – зарплата докторів втричі, а кандидатів вдвічі більша за середню в країні –

залишилися тими ж, то дуже багато з тих, хто кинув Батьківщину, нікуди не поїхало б. Від'їжджали саме через різке зниження матеріальної – і моральної! – підтримки, а молоді ще й через неможливість отримати будь-яке, хоча б службове або тимчасове, житло. На такі дії більшість фахівців примушують безпросвітні умови поза наукового, а не наукового життя. Практично всі мої аспіранти, які після захистів відбули на Захід, зізнавалися, що тут їм працювати було б комфортніше, ніж в далеких країнах. Було б де жити, ситуація змінилася б, але допомогти в цьому їм я, на жаль, не в змозі. Ну, і зовсім скандальне твердження стосовно тих, хто вирішив працювати в Україні, що виключно всі вони залишились тут завдяки відданості (!?) КПРС, не витримує критики і не викликає ніякого бажання до коментарю. Хіба що припущення, що як раз таким є цей д. т. н. Втім, мені це байдуже.

Далі автор переходить, як на мене, на «філологічні» проблеми, порівнюючи, чим формулювання фундаментальності досліджень у попередньому Законі відрізняється від проекту нового, дає своє, яке виглядає практично тотожно, і наївно думає, що цим можна щось змінити. Попутно нападає на вчених, які відкривають нове, вимагаючи, щоб воно було таким для всіх в усьому світі, не здогадуючись, напевно, що світ настільки різноманітний, що згадуваний ним, як, не виключаю, дотепне і все, на його думку, пояснює порівняння, сорго, насправді, в одній зоні може зростати так, а в іншій – інакше, і останнє теж може бути новим, цікавим, вимагаючи вивчення, метою якого є максимальна рентабельність сорго саме в досліджуваних кліматичних умовах, коли загальних знань для цього може виявитись замало. Не розуміє автор і того, що будь-яке по-справжньому нове знання само по собі є корисним, бо є нематеріальною коштовністю, хоча його утилітарна, або тривіальна чи побутова, корисність часто просто не простежується, тобто інколи скрита і для пересічних дослідників. Про що говорити, якщо сер Е. Резерфорд, який про ядро знав більше, ніж будь-хто у світі, помер, свято вірячи, що знання про властивості ядер людству потрібними не будуть і корисності від них чекати марно. А чи може пояснити такий далекоглядний В. Мойсеєнко, яку в його розумінні корисність несе доведена Г. Перельманом гіпотеза Пуанкаре? Найближчим часом, впевнений, ніякої...

Всі наступні намагання автора обґрунтувати переорієнтацію українських дослідницьких установ на виключно корисну працю на благо держави є не більше ніж спробою деякої окремої особи висловити власне бачення, і в цьому сенсі вони не викликають жодного інтересу, бо не містять чого-небудь такого, що б вже не висловлювалося (зокрема, у тому ж «ДТ») впродовж останніх років. Тому стаття даного автора (за його ж означенням) не несе

нових думок. Навіть згадка про В. Литвина та наукових працівників, насамперед членів, академії, які – і автор про це, напевно, знає точно – працюють місяць, а решту часу року лише «стрижуть купони», не може розглядатися як оригінальна, бо переходить з однієї «реформаторської» публікації до іншої. І я не можу збагнути, чому таке ставлення до колег собі дозволяють люди, які дуже далеко не Гейтси і не Корольови або Алфьорови? Чому, будучи, здавалося б, з тієї ж тусовки, можна походя звинувачувати цілу галузь і працюючих в ній людей, буцімто вони вороги народу і тільки й думають, як і де б урвати. Про те, що наукова сфера потребує змін, не пише лише лінивий, а от пропонувати методи товаришів Лукашенка або, ще страшніше, Путіна для виправлення негараздів може лише небезпечна для вітчизняної науки людина і прислухатися до подібних порад було б вкрай необачливо. Тут не місце вступати в полеміку, бо своє ставлення до можливих перетворень я неодноразово висловлював, у тому числі на шпальтах «ДТ». Але у даному конкретному випадку робити це ще раз не вважаю за потрібне» *(Локтєв В. Вивчення сорго теж наука // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2014. – 16.12).*